

LLENGUA, EDUCACIÓ I IMMIGRACIÓ: EL SIMPOSI DE GIRONA

Xavier Besalú Costa

Departament de Pedagogia (Universitat de Girona)

Membre del Comitè Científic del simposi

RESUM

El simposi «Llengua, educació i immigració», que se celebra a Girona des del 1997, arriba aquest 2008 a la seva sisena edició. L'article fa un repàs dels temes tractats al llarg de la seva història i en fa un primer balanç. Se'n destaca l'oportunitat, ja que la immigració ha estat un dels fenòmens més rellevants d'aquests darrers anys; el lligam amb el Seminari de Sitges i la continuïtat sostinguda de les seves edicions, i la vinculació amb el professorat de les diverses etapes del sistema educatiu. Els temes proposats han volgut incidir en la política educativa del país sobre aquestes qüestions i han fet una aposta decidida per l'educació inclusiva, oberta a la comunitat i compromesa amb el país.

PARAULES CLAU: llengua, educació, immigració, diversitat, interculturalitat.

LANGUAGE, EDUCATION AND IMMIGRATION: THE CONFERENCE IN GIRONA

ABSTRACT

The Symposium: Language, Education and Immigration, which takes place in Girona since 1997, is going to celebrate this year its sixth edition. The paper goes over the topics discussed during its history and takes a first stock. Its should be emphasized its opportunity: immigration has been one of the most important phenomenon these years; the relationship with the Sitges Seminar and the continuity of its editions; and the link to the teaching staff of different educational stages. Proposed topics have tried to influence the national educational policy in relation to these questions and have made a determined bet for inclusive, open-to-community and committed-to-nation education.

KEY WORDS: language, education, immigration, diversity, interculturality.

DE SITGES A GIRONA

L'any 1974 naixia, sota l'impuls del doctor Miquel Siguan, catedràtic de Psicologia de la Universitat de Barcelona, el Seminari sobre Llengües i Educació, més conegut com a Seminari de Sitges pel lloc on s'ha celebrat, gairebé ininterrompudament, des del 1977. El Seminari va néixer quan l'ensenyament del català —viví encara el dictador— no tenia cap mena de legalitat i va ser pensat com un altaveu potent i qualificat per donar a conèixer els resultats d'una recerca, endegada per l'ICE de la UB, que demostrava que, a l'escola, es podia aprendre el català i el castellà sense que el coneixement del castellà en sortís perjudicat i que l'alumnat castellanoparlant que rebia ensenyaments sistèmatics de català estrictament de tipus gramatical difícilment aconseguia de poder-lo parlar.

Amb el pas del temps i l'adveniment de la democràcia, el Seminari de Sitges es va convertir, gràcies a la participació —des del primer moment— d'estudiosos de tots els països de l'Estat espanyol amb llengua pròpia diferent del castellà i d'experts internacionals en educació bilingüe i ensenyament de llengües estrangeres, en una plataforma influent i reconeguda de promoció i avaluació de la presència de les llengües minoritàries en el sistema educatiu. Des d'aleshores se n'han celebrat vint-i-cinc edicions.

Atent a la realitat social, l'edició del 1990 del Seminari va tractar sobre l'impacte de les noves migracions en les escoles europees. L'abast de la qüestió i l'increment extraordinari que, en poc temps, va experimentar l'arribada de persones estrangeres a l'Estat espanyol i a les seves escoles van portar els organitzadors del Seminari de Sitges a plantejar si no calia fer un abordatge específic i continuat d'aquest tema en paral·lel al que havien estat les seves preocupacions centrals. Aquesta és justament la prehistòria del simposi de Girona. Conscients de la importància de la presència, cada cop més significativa, de ciutadans i escolars estrangers i parlants de múltiples llengües, i en coherència amb l'obertura i l'altura de mires que havien presidit el Seminari des dels seus inicis, els doctors Miquel Siguan i Joan Perera (que rellevà Siguan en l'organització del Seminari de Sitges) i l'ICE de la UB van plantejar a l'ICE de la Universitat de Girona d'organitzar plegats un nou seminari centrat específicament en aquests temes. El fet que Ignasi Vila, també catedràtic de Psicologia, deixeble del doctor Siguan i exdirector de l'ICE de la UB, fos ara professor de la UdG i que Josep M. Nadal, catedràtic d'Història de la Llengua Catalana i especialment disposat a posar la universitat al servei de la societat i a sortir d'una fal·laç torre d'ivori, en fos el rector van facilitar extraordinàriament les coses. Naixia, amb aquests precedents i aquestes sòlides bases, el simposi de Girona «Llengua,

educació i immigració». Era l'any 1997 i, des d'aleshores, se n'han celebrat cinc edicions.

EL PRIMER SIMPOSI

Aquest primer simposi, tot i no proposar un tema concret de reflexió, va dibuixar molt clarament els eixos pels quals volia transitar a través dels ponents escollits i dels dilemes sotmesos a la consideració de teòrics i investigadors, d'una banda, i professorat, militància i voluntariat, de l'altra.

Un primer pilar fou el de situar les relacions entre llengua, educació i immigració en el marc de l'educació intercultural, un concepte que llavors emergia ple d'ambigüitats, però del qual es valorava la potència explicativa i prospectiva. Justament per aquest motiu, el segon pilar emfasitzava els condicionants socio-polítics, per damunt dels de caràcter psicològic i antropològic, com els factors que més contribuïen a explicar l'experiència escolar i les dificultats educatives de l'alumnat d'origen estranger. El tercer era la voluntat de desmuntar, amb rigor i contundència, alguns dels llocs comuns, dels estereotips, dels supòsits no contrastats, que alimenten les creences de molts polítics i professionals i que, inevitablement, impregnen les seves decisions i pràctiques. El quart era el d'aprofitar a fons l'experiència històrica, l'elaboració teòrica feta i l'abundant recerca realitzada a l'Estat francès, no només per la seva proximitat geogràfica, sinó també perquè el sistema educatiu francès ha estat i continua essent la matriu i el model sobre el qual s'ha bastit el nostre. I, finalment, el cinquè volia mostrar pràcticament la necessitat de promoure el diàleg, la reflexió i el debat entre sectors i professionals que sovint treballen en paral·lel, ignorant-se en alguns casos o menystenint el treball i les percepcions dels altres: professorat universitari, investigadors, gestors públics, professorat de totes les etapes del sistema educatiu, professorat de persones adultes i professionals i voluntaris d'associacions, entitats i ONG que treballen en l'àmbit de les migracions, la cultura i l'antiracisme.

Els ponents d'aquesta primera trobada foren: F. Carbonell, mestre i pedagog, pioner de l'educació intercultural al nostre país, membre del comitè organitzador del simposi en totes les seves edicions, que sintetitza admirablement aquesta voluntat teoricopràctica abans esmentada i que ha treballat successivament a la Fundació SerGi (Servei Gironí de Pedagogia Social), que des de l'any 1990 organitza l'Escola d'Estiu sobre Interculturalitat, en el Programa d'Educació Compensatòria i en el Pla per a la Llengua i la Cohesió Social del Departament d'Ensenyament i, finalment, com a tècnic del mateix Departament, ara

però d'Educació; M. Siguan, que encarnaria amb la seva presència i participació el vincle estret entre el simposi de Girona i el Seminari de Sitges; els investigadors francesos D. Martuccelli i A. Vasquez-Bronfman (amb A. Xavier de Brito), i A. Cañellas, síndic de greuges de Catalunya, que no es va limitar a fer la cloenda del simposi, sinó que va protagonitzar una intervenció plena de contingut, valenta i enormement compromesa.

Les comunicacions, encomanades pels organitzadors i centrades totes elles en experiències d'ensenyament i aprenentatge del català per part de persones d'origen estranger, foren deu i respongueren a dues coordenades diferents. La primera feia referència a l'edat dels aprenents: infants (4) o adults (6); la segona, als promotors i gestors de l'experiència: organismes oficials (6) o entitats socials (4).

I les qüestions concretes, entorn de les quals va pivotar la reflexió, es podrien resumir en aquests cinc punts:

1. L'educació intercultural no pot jugar a la ingenuïtat política: no pot ser ni uns jocs florals, ni una fira de mostres de diferents cultures, ni un cant a la diversitat, sinó una lluita tenaç per al reconeixement de la igualtat de fet i de dret de tots els éssers humans, siguin quines siguin la seva procedència i les seves pràctiques culturals.

2. La concentració d'alumnat immigrant en determinades escoles no afavoreix el seu aprenentatge, ni la seva integració social i cultural, reforça la lògica de segregació espacial urbana i rebaixa el valor educatiu d'aquestes escoles en el «mercado» escolar: seria operatiu i oportú l'establiment d'un llindar de tolerància, d'un percentatge màxim d'alumnat immigrant per centre?

3. Des del punt de vista dels resultats escolars, no hi ha diferències significatives entre l'alumnat, estranger o autòcton, de nivells socioculturals equivalents. Sí que se n'han trobat en relació amb les adquisicions lingüístiques, sobretot entre l'alumnat d'incorporació tardana.

4. El manteniment de les llengües d'origen de l'alumnat d'origen estranger és un tema especialment controvertit. Mentre que per alguns és un error que entorpeix el seu procés d'aprenentatge i la seva integració, per d'altres és un factor de primer ordre, tant des del punt de vista pedagògic com identitari.

5. L'experiència de «ser» estranger és especialment dolorosa i és un procés que inclou tant l'elaboració del dol migratori com diversos mecanismes de defensa (entre els quals hi ha la tendència a encapsular-se entre els compatriotes, a idealitzar el país d'origen o a rebutjar les normes i els valors culturals dels pares) i la transculturació, un camí diferent del de la primera socialització, ple de dubtes i bloquejos.

EL SEGON SIMPOSI. INCORPORACIÓ TARDANA DE L'ALUMNAT ESTRANGER

El simposi, a partir de la segona edició, celebrada a finals del 1998, sense renunciar a cap de les tres potes que l'identifiquen, va optar per singularitzar-les per tal de focalitzar l'interès, el debat i les propostes entorn d'una qüestió específica, fàcilment recognoscible i especialment reptadora. En aquest cas fou la incorporació tardana de l'alumnat estranger, que preocupava sobretot el professorat d'educació secundària (que havia constituït el nucli més important de participants del primer simposi) i que conformava una bossa significativa de mals resultats escolars i d'abandonament del sistema. Aquesta segona edició va incorporar també dues novetats: al costat de les ponències, es va proposar la realització de taules rodones, i es va obrir les portes a la presentació lliure de comunicacions, de les quals es van acceptar divuit.

El cert és que l'espai que més directament va tractar la incorporació tardana fou una de les taules rodones, que proposava fer-ne l'abordatge des del punt de vista dels migrants. Hi van participar M. Khemissi, algerià¹; D. Zegarra, peruana²; Inongo vi-Makomé, camerunès, i H. Abarkan, marroquí³. Segons Khemissi, el futur escolar dels fills dels immigrants es juga en una relació quadrangular entre alumne, mestres, pares i actors de l'entorn extraescolar: no hi hauria pas un mètode miraculós en aquesta matèria, però sí que es poden crear les condicions necessàries per minimitzar el trauma causat pel canvi en el seu univers humà, social i cultural; les dificultats lingüístiques serien només tècniques i, per tant, superables. En aquest aspecte hi va haver coincidència: els principals problemes no són pas els lingüístics, sinó els emocionals, els d'identitat, els d'adaptació, els socials, contràriament al que pensa la majoria del professorat.

L'investigador B. Py va abordar la qüestió des del punt de vista lingüístic per concloure que, si es treballa bé, una aula multicultural i multilingüe pot ser extraordinàriament favorable a l'aprenentatge natural de llengües i a l'adquisició de competència lingüística, perquè aprendre llengua és superar els obstacles comunicatius (freqüents en aquests contextos), sobrepassar els límits dels propis coneixements lingüístics, explotant al màxim els recursos disponibles o buscant l'ajuda d'interlocutors més competents, és a dir, promovent la interacció entre els aprenents.

1. Membre del Comité de Liaison d'Associations en Méditerranée (CLAM) de Marsella.

2. Presidenta de l'Associació Intercultural Llatinoamericana Dosmundosmil.

3. Membre de Grups de Recerca i Actuació amb Minories Culturals i Treballadors Estrangers (GRAMC).

El simposi va reprendre un dels temes plantejats en la seva primera edició, la concentració d'alumnat d'origen estranger en determinades escoles, analitzant des de diverses òptiques un cas real, el de la ciutat de Vic, amb la participació d'una regidora, d'una mestra, d'un representant de les Escoles Cristianes, d'un mediador cultural i d'un investigador de la Universitat de Vic. L'actuació portada a terme és prou coneguda: la fusió de quatre escoles públiques en dues i el compromís de totes les escoles de la ciutat, públiques i concertades, de participar en un procés de distribució equilibrada de l'alumnat, a instàncies de l'Ajuntament, que volia evitar el risc cert de dualització de la ciutadania, procés que es va endegar amb un gran suport social no exempt de problemes, com va posar en relleu uns anys més tard l'eclosió i els bons resultats electorals de Plataforma per Catalunya, un partit que ha fet del recel envers la immigració la seva raó de ser. El debat va fer aflorar algunes de les contradiccions d'aquest procés, alguns dels seus efectes no desitjats, però va palesar també que les escoles són una peça més d'un entramat social molt més complex i que l'aposta per la cohesió social inevitablement comporta lesionar alguns drets individuals.

G. Extra, professor de la Universitat de Tilburg (Països Baixos), va centrar la seva intervenció en la situació de l'ensenyament d'idiomes de minories immigrants en diversos països d'Europa (Bèlgica, Alemanya, França, Gran Bretanya, Països Baixos i Suècia). Les seves conclusions van ser poc falagueres:

1. Hi ha un ampli consens sobre la necessitat d'invertir en l'ensenyament de la L2, la llengua oficial del país de recepció, però en canvi hi ha un suport molt escàs a l'ensenyament de les llengües familiars dels immigrants.

2. Per no haver-hi, ni tan sols hi ha acord en la terminologia utilitzada: mentre que uns països parlen de llengües maternes, altres parlen de llengua i cultura d'origen, i encara, de llengües d'immigrants o de llengües de minories ètniques.

3. En termes generals, es reafirma una percepció ja assenyalada en el primer simposi: que les llengües familiars dels immigrants, lluny de ser considerades com una font d'enriquiment, són vistes, per part del sistema escolar, com un niu de problemes i d'obstacles per a un bon aprenentatge de la L2 i per a una bona integració.

4. Els països que han promogut l'ensenyament de les llengües familiars van iniciar aquests programes pensant en la perspectiva d'un retorn de les famílies immigrades als seus països d'origen; més endavant, els van considerar com un instrument per combatre els dèficits de partida d'aquest alumnat i fomentar d'aquesta manera l'èxit escolar en la resta de matèries (sense considerar la com-

petència assolida en L1 per si mateixa). Finalment, els que encara mantenen aquests programes, ho fan ara pel seu interès intrínsec, com un factor essencialment identitari i funcional.

5. L'ensenyament de les llengües familiars té una consideració molt marginal en l'educació primària i, en general, es fa fora de l'horari escolar. En canvi, a secundària, com que l'ensenyament d'idiomes diferents de l'oficial forma part de la programació oficial, sol tenir una millor consideració i un encaix més normalitzat.

Pel que fa a les comunicacions, la meitat foren presentades per investigadors universitaris,⁴ entre les quals val la pena destacar-ne una que parlava del protagonisme del professorat en la integració de l'alumnat d'origen estranger i una etnografia que estudiava les relacions interètniques en un institut. Sis comunicacions descrivien experiències realitzades en centres educatius: tres a secundària, dues a primària i una en una escola d'adults sobre la competència comunicativa de persones gambianes.

EL TERCER SIMPOSI. INTEGRACIÓ SOCIOCULTURAL I COMUNITAT EDUCATIVA

Com que l'educació no és només allò que s'esdevé a les aules, el tercer simposi, celebrat el novembre del 2000, va voler reflexionar, exemplificar i fer propostes entorn del paper de la comunitat (famílies, entitats socials, administracions locals i comarcals) en els processos d'integració de l'alumnat estranger i de les seves famílies, en un moment en què tant des de l'Administració educativa com des del Departament de Benestar Social i des d'alguns ajuntaments s'havia iniciat un procés de polítiques actives d'intervenció en aquest camp. En síntesi, les aportacions fetes es poden agrupar en cinc grans capítols.

X. Lluch i I. Vila van emfasitzar el paper de l'escola com a referent per al procés d'individualització i socialització d'infants i joves. Ara, això implica que l'escola s'apropi a la família i a la comunitat, facilitant continuïtats educatives entre el que es fa dins del centre i el que es fa a fora, i que sigui oberta i reconeguda com a socialment útil, perquè les grans finalitats de l'educació escolar només es poden assolir amb la complicitat i la col·laboració d'aquesta trama. I és

4. Tres de la Universitat Ramon Llull de Barcelona, dos de la Universitat de Barcelona, dos de la Universitat Autònoma de Barcelona, un de la Universitat Rovira i Virgili i un de la Universitat de Girona.

que la grandesa de l'educació se situa justament, seguint Bruner, en l'aprenentatge d'un conjunt de capacitats i d'habilitats que només són possibles en un ambient descontextualitzat (narrar, escoltar, conversar, representar, simbolitzar...).

Per a això, cal que assumeixi amb naturalitat la diversitat sociocultural, que no es limita a la presència física d'alumnat amb determinades característiques ètniques o pertanyent a contextos socioeconòmics marginals, sinó que és un tret consubstancial amb tota societat complexa i heterogènia des de molts punts de vista; que faci prendre consciència de l'etnocentrisme cultural que modula les mirades; que reveli la construcció interessada d'estereotips, i que treballi per a la prevenció, la gestió i la resolució, si és possible, dels conflictes culturals.

C. Treppte i l'Associació Esbargi tractaren de manera més específica la relació entre famílies i escoles. Treppte es preguntava: de què es tracta exactament quan parlem de la relació entre els pares i l'escola? Quin espai hi ha perquè els pares puguin proposar canvis o modificar el que passa a l'escola? I és que no només les famílies d'origen estranger desconeixen el funcionament de l'escola o no estan satisfetes de la seva relació amb els mestres, de manera que seria més ajustat afirmar que la presència d'alumnat estranger fa més obvis els problemes que ja hi havia. I explicava la reacció d'una mare alemanya: «És veritat que allà els mestres prenen cafè amb els pares? I que et visiten a casa? Mai no m'ho hauria imaginat. Sempre somiava una cosa així. Poder parlar amb la mestra del meu fill d'igual a igual. Podríem xerrar i li demanaria consell. La veritat és que em falta una persona de confiança per parlar del meu fill.»

Molts mestres creuen que les famílies estrangeres no s'interessen per la formació dels seus fills, però les percepcions dels pares i mares estrangers van en una altra direcció: valoren tant la figura del mestre que entenen que la distància és la millor forma de respectar-lo; desconeixen que l'escola espera la seva col·laboració en els afers escolars; troben que els mestres haurien de ser més autoritaris, que la disciplina hauria de ser més estricta; els espanta que els seus fills s'aculturin amb tanta rapidesa i tenen por de perdre'ls; a vegades senzillament és un problema d'horaris o de desconeixement de la llengua...

C. Giménez i A. Surian abordaren específicament una funció controvertida i relativament nova entre nosaltres: la mediació intercultural. El mediador/a es defineix com un especialista en mediació comunitària en contextos de multiculturalitat, que du a terme la seva tasca d'intermediació entre els immigrants i les institucions, entitats i recursos, públics i privats, així com entre la població estrangera i l'autòctona. Més en concret, els seus àmbits d'intervenció són els següents: l'accés als recursos per part de la població estrangera, el suport als pro-

professionals (orientació, traducció, interpretació, assessorament), la participació ciutadana i la convivència social. En l'àmbit escolar, els mediadors interculturals tenen un paper a desenvolupar en la fase d'acollida, en la relació amb les famílies, en la resolució dels conflictes i en la promoció de la interculturalitat, però en cap cas la seva missió és la de retornar la normalitat a l'aula, en cas que aquesta s'hagi trencat. El mediador/a no pot ser ni el flautista d'Hamelin (que s'endú l'alumnat estranger), ni l'expert en urgències lingüístiques, ni un traductor simultani, ni el professor de L2, ni l'encarregat d'interculturalitzar els centres. De fet, tot professional de l'educació hauria d'incorporar el nucli dur de la competència mediatra: la capacitat d'escoltar i de comunicar-se, d'establir relacions interpersonals i socials positives.

Ja en l'àmbit comunitari, es presentaren les claus i l'abast del Pla Comarcal d'Integració del Vallès Oriental, una iniciativa del Departament de Benestar Social que després es va estendre a un nombre significatiu de comarques catalanes, i el Pla Global d'Acció Social d'Osona Nord, amb uns objectius semblants, però gestionat de forma diferent. Aquests plans es presenten com un instrument de planificació de serveis, actuacions i recursos; com un intent seriós de garantir l'accessibilitat de les persones immigrades als serveis i recursos públics, en igualtat de condicions amb la resta de població, i com una manera de promoure la cohesió social i la relació i la interacció entre els diversos grups amb pràctiques culturals diferenciades dins d'un mateix territori. Com a elements clau d'aquests plans, es destaca la necessitat de consens polític entre les institucions i els partits presents en el territori per dur-los a terme; l'aposta pel desenvolupament dels recursos existents a la zona en lloc de crear estructures sectorials específiques, i la importància de la mediació en totes les direccions i sentits possibles i de la dinamització de les diverses entitats, persones i serveis del territori perquè les bones intencions puguin arribar a bon port.

Finalment, i encara en aquest àmbit comunitari, es va dedicar una atenció especial al lleure i a les activitats extraescolars com un dels factors més potents i més desaprofitats per promoure la integració sociocultural de l'alumnat d'origen estranger. La reflexió es va fer a partir de Calidoscopi, un programa impulsat per la Secretaria General de Joventut i la Fundació Jaume Bofill i que es va dur a terme, en un primer moment, a Manlleu, Salt-Girona, Olesa de Montserrat i Mataró. Els objectius eren clars: estimular la participació dels infants i adolescents d'origen immigrant als centres d'esplai, agrupaments escoltes, casals d'estiu i colònies; engrescar les entitats que treballen en aquest àmbit a elaborar projectes que tinguessin present l'acollida, la sensibilització i el foment de les relacions interculturals entre tots els infants i joves, i formar i donar suport als educadors i monitors del lleure per tal de fer bona feina.

EL QUART SIMPOSI. EL TRACTAMENT DE LA DIVERSITAT: QÜESTIONS ORGANITZATIVES

Malgrat tots els condicionaments, malgrat els informes que conclouen que l'escola és sovint impotent per modificar les desigualtats de partida de l'alumnat, està clar també que l'educació escolar és un instrument valuós i contrastat per intervenir en aquest camp, tot i que a vegades —ho diu també la recerca— tendeix a incrementar i a legitimar aquelles desigualtats d'origen. Per això, cal proclamar ben alt que no tots els mals de l'educació són fora de l'escola, sinó que alguns nien dins d'ella, i que l'escola segueix essent —avui també— l'eina més preciosa i més capaç que la societat ofereix als més desvalguts per escapar de l'exclusió.

Aquest fou el punt de partida del quart simposi, que, sense deixar de banda els aspectes més estructurals, va voler dirigir la mirada a l'interior dels centres educatius per tal de desemascarar algunes estratègies pedagògiques molt esteses, per errònies, ineficaces i contràries a l'equitat, i per plantejar de nou algunes velles preguntes: quins efectes tenen les classes de nivell? Com s'han d'organitzar les activitats de suport educatiu per tal que resultin efectives i no siguin estigmatitzadores? Cal aïllar l'alumnat d'incorporació tardana per accelerar el seu aprenentatge? Els itineraris diferenciats són una estratègia d'adaptació o de segregació? El simposi, doncs, volia ser una crida a l'optimisme i el possibilisme, perquè no és cert que no hi hagi res a fer i, en canvi, és ben veritat que hi ha molts centres amb unes pràctiques i uns resultats que mereixen ser coneguts i divulgats, en uns moments —estàvem a finals del 2002— en què des del govern de l'Estat, a través de la nova Llei de qualitat de l'educació (LOCE), es feia més aviat un discurs catastrofista i es propugnava un retorn a aquelles estratègies diferenciadores. Mentrestant, a Catalunya, alguns centres assajaven ja (aules i tallers d'acollida, centres acollidors, plans educatius d'entorn i de barri) el que cristal·litzaria dos anys més tard en el Pla per a la Llengua i la Cohesió Social.

Una primera resposta són les escoles obertes a l'entorn, comunitàries, que aprofiten tots els recursos de què disposen per assolir uns índexs d'aprenentatge i d'integració més grans, que s'esforcen perquè cap noi o noia no es quedi enre-re. Aquest és el cas de les escoles acceleradores californianes (que estan a la base d'un projecte que ha tingut un gran desenvolupament entre nosaltres, les anomenades «comunitats d'aprenentatge») i de l'IES Miquel Guàrdia, d'Alaior (Menorca), que ha apostat per treballar en grups heterogenis reduïts; fer activitats d'ensenyament i aprenentatge capaces de fomentar la col·laboració i la convivència; potenciar l'educació de les emocions i les actituds; unificar els suports; estimular la implicació i la participació de les famílies, i coordinar els diferents

serveis que incideixen en les persones necessitades. També trobem aquesta perspectiva en el programa per a la millora de l'èxit escolar de la Diputació de Barcelona i en el projecte «El barri educa», endegat a l'Hospitalet de Llobregat.

En relació amb els espais i estratègies d'acollida d'alumnat estranger nouvingut, vam tenir ocasió de conèixer l'experiència de trenta anys als Països Baixos (acollida en escoles especials, en les escoles ordinàries o dins de la mateixa aula) i de contrastar-la amb la dels professors i professores del seminari promogut per la Fundació Jaume Bofill, que entenia l'aula d'acollida com un punt de referència per a l'alumne que acaba d'arribar, com un espai on es concentren els recursos per a aquests alumnes, com una eina per establir un contacte més personalitzat i per fer un aprenentatge accelerat, com un mitjà per acompanyar aquests alumnes a inserir-se de ple al seu nou centre i al grup que els pertoca. En una línia molt semblant a la del seminari de la Fundació Bofill es movia el Pla d'Acolliment Lingüístic i Cultural (PALIC) del Govern Balear d'aleshores o la proposta del CEIP Pere Vila de Barcelona.

Dues de les estratègies més controvertides i utilitzades pels centres educatius, sobretot els de secundària, per atendre la diversitat d'alumnat són les classes de nivell suposadament homogeni i l'oferta d'itineraris diferenciats atenent, també suposadament, els interessos o les capacitats de l'alumnat, les seves expectatives de futur (fer el batxillerat, un cicle formatiu o sortir del sistema educatiu) o determinades opcions curriculars (una segona llengua estrangera, el batxillerat europeu, etc.). La investigadora francesa A. van Zanten en va analitzar les causes i els seus efectes. Entre les causes va diferenciar les estructurals (una accentuació de la segregació urbana i de la marginalització econòmica i social de sectors importants de la població, una manera de reintroduir en els sistemes educatius comprensius els antics sistemes de segregació escolar), les internes (adaptar l'ensenyament al nivell real de l'alumnat amb més dificultats, protegir els «bons» alumnes, però també vigoritzar la identitat professional del professorat) i les externes (la pressió d'un sector dels pares i mares, atraure els «millors» alumnes i limitar-ne la deserció). Entre els efectes, va esmentar: la rivalitat entre el professorat per obtenir les millors classes; la degradació dels resultats escolars de l'alumnat de nivell mitjà; la falta de motivació, l'avorriment i la resistència de l'alumnat amb més dificultats, i els problemes de disciplina constants a les classes de nivell baix. Aquest fou el diagnòstic, matisat però contundent.

D'acord amb aquestes conclusions, el Grup de Professors i Professores La Font de Girona proposa justament una didàctica de l'heterogeneïtat, vàlida per a tots i cadascun dels alumnes, siguin quins siguin els seus interessos, les seves capacitats, els seus orígens o les seves conductes. Perquè han comprovat a les seves aules que les dificultats que genera la diversitat són un capital d'apre-

mentatge social i emocional que produeix no només una millor formació humana, sinó també una millor preparació intel·lectual i tècnica. Una didàctica que es fonamenta en la capacitat d'autoaprenentatge, en l'autonomia personal i en la col·laboració del grup.

EL CINQUÈ SIMPOSI. NOUVINGUTS, FINS QUAN?

Si bé el cinquè simposi s'havia de fer l'any 2004, el cert és que no va tenir lloc fins al 2006. La causa principal fou que el novembre del 2004 es va celebrar a Girona el IV Congrés sobre la Immigració a Espanya i els organitzadors del simposi van considerar que no era ni lògic, ni oportú, fer coincidir dos actes d'aquesta envergadura i de tema parcialment comú.

Aquesta cinquena edició va voler palesar un cert punt d'inflexió, ja que, més enllà de les repercussions educatives de la incorporació d'alumnat estranger a les escoles, va voler preguntar en veu alta fins quan i de quina manera aquest alumnat havia de ser tractat com a nouvingut, és a dir, com a estranger, com a estrany, com a «altre»; com es podria passar de les mesures específiques a una situació normalitzada dins dels centres educatius amb la màxima celeritat. A fer aquesta reflexió i a mostrar com això és necessari i possible, hi van ajudar, amb dades, exemples i fonaments polítics, ètics i pedagògics, les ponències del professor M. Crahay i de la professora S. Lucchini, de l'àmbit francòfon (Bèlgica, Suïssa), i de les professores L. Taylor i E. Coelho, del Canadà (Quebec i Ontario), un dels referents més estudiats i reconeguts des de Catalunya.

Crahay va centrar la seva intervenció, basada en nombroses investigacions i avaluacions internacionals, en la recerca de dispositius pedagògics capaços de promoure el màxim progrés de l'alumnat amb dificultats, sense perjudicar el «bon» alumnat. L'evidència més clara és que cal mantenir l'heterogeneïtat de l'alumnat, tant en els centres com en les classes (evitar l'existència d'escoles gueto i d'escoles santuari i combatre la constitució de classes de nivell a l'interior dels centres) i desestimar les repeticions de curs, per ineficaces i perquè penalitzen greument l'alumnat pobre o estranger. Pel que fa específicament a l'alumnat immigrant, proposà dos eixos de treball: afavorir un domini intensiu i accelerat de la llengua d'ensenyament i lluitar contra qualsevol forma de segregació escolar. Lucchini, amb dades del sistema educatiu belga, va demostrar que els dispositius diferenciats (les *classes-passerelles*) no han aconseguit que milloressin els resultats escolars de l'alumnat d'origen estranger (de primera i de segona generació), sinó que més aviat han cronificat uns resultats clarament inferiors als dels autòctons.

L. Taylor va titular així la seva intervenció: «Normalitzar la diversitat, diversificar allò que és normal: models canadencs d'educació inclusiva en contextos d'alta diversitat etnolingüística», una intervenció que va interessar extraordinàriament els assistents. Segons Taylor, ens equivocaríem si focalitzéssim els nostres esforços només en la situació lingüística, acadèmica i emocional de l'alumnat nouvingut com a factor únic d'una integració reeixida, perquè aquesta integració és un procés dialògic que implica tot el centre. Així, normalitzar la diversitat significa proporcionar eines i contribuir al desenvolupament de les capacitats de l'alumnat nouvingut, de manera que pugui participar plenament en la vida curricular i comunitària de l'escola, i diversificar allò que és normal significa incorporar al currículum ordinari i a la cultura escolar el bagatge, l'experiència i la vida de tot el seu alumnat, és a dir, interculturalitzar l'escola i el currículum. I va explicar com a exemple la política del Consell Escolar de la ciutat de Toronto (Canadà). E. Coelho també va basar la seva intervenció en la pràctica desenvolupada a Ontario i va parlar d'estratègies per ajudar els estudiants a entendre millor les classes; de fer comentaris i observacions per tal que l'alumnat perdi la por de participar-hi i aprengui dels seus errors; d'utilitzar les llengües dels estudiants, encara que el professor/a no les conegui (deixant que treballin amb companys de la mateixa llengua de tant en tant, animant-los a escriure els primers esborranys en la llengua pròpia); de la necessitat d'un entorn escolar inclusiu (tant el físic com el comunitari); d'emprar estratègies d'aprenentatge cooperatiu (per exemple, els equips d'aprenentatge on els estudiants treballen junts per repassar o aplicar un concepte nou o per resoldre problemes matemàtics); de treballar per a una educació antiracista, i de revisar el currículum escolar per fer-lo més intercultural.

Va cloure el cinquè simposi J. Vallcorba, sotsdirector general de Llengua i Cohesió Social del Departament d'Educació. Va començar afirmant que cap dels ponents havia gosat contestar la pregunta que formulava el simposi: «Nouvinguts, fins quan?». Per molts ciutadans, va dir, l'immigrant, el nouvingut, no podrà treure's mai de sobre aquesta marca, aquest estigma; per Maria Aurèlia Capmany, en canvi, «un immigrant deixa de ser-ho en el moment que obre les maletes». Per l'Administració educativa, al cap de vint-i-quatre mesos; des d'un punt de vista social, es necessitaria tota una generació; però, des de l'òptica del professorat, probablement la pregunta es dissol, perquè tots els nois i noies, estrangers o no, tenen problemes i «tots necessiten el nostre afecte i la nostra dedicació professional».

Va mostrar públicament la seva satisfacció perquè el Pla LIC del Govern de Catalunya, segons ell, sintonitzava harmònicament amb les aportacions dels ponents, amb la investigació presentada, amb els fonaments teòrics debatuts i

amb el sentir d'una majoria dels assistents. I, finalment, va voler fer tot un seguit de reflexions en veu alta, que s'havien anat coent al llarg dels dos dies que va durar el simposi de Girona: que els i les alumnes són molt més iguals que diferents; que, a vegades, l'escola, en lloc d'ajudar, humilia, separa; que l'afecte és el millor aperitiu per al coneixement; que l'aprenentatge d'una nova llengua és una tasca molt complexa, però que sabem que hi ha unes metodologies que funcionen millor que les altres; que les llengües no resten, sinó que sumen, que la política i les lleis són importants, però no pas suficients.

En el moment d'escriure aquest article ja està en marxa el procés d'organització del sisè simposi «Llengua, educació i immigració», que se celebrarà el novembre del 2008 i tractarà sobre el multilingüisme, la gestió educativa de la diversitat lingüística, la nova immersió i la ciutadania en una societat multicultural i multilingüe.

UN BALANÇ

Onze anys després del primer simposi «Llengua, educació i immigració» es pot dir sense complexos que ha estat una iniciativa especialment oportuna, tant pel moment en què es va posar en marxa com per l'articulació dels tres pilars que sintetitzen els seus objectius. La immigració ha estat el fenomen social més rellevant d'aquests anys a Catalunya, amb repercussions en tots els àmbits: l'econòmic, el cultural, l'educatiu, el religiós, el sanitari, el polític... L'educació també ha viscut temps turbulents, amb dues lleis estatals d'educació i nombrosos informes i avaluacions internacionals que han somogut les potser massa estancades aigües dels centres i del professorat. I la llengua, en paraules del llavors conseller d'Ensenyament, Josep Xavier Hernández, en el discurs d'obertura del primer simposi, no solament estructura el nostre pensament i ens dóna una visió del món específica, sinó que, en el cas de Catalunya, «és el nervi de la nostra nació i de la nostra identitat com a poble».

El padrinatge i la implicació del doctor Siguan i de l'ICE de la Universitat de Barcelona, el prestigi del Seminari de Sitges i el suport financer i logístic de la Fundació «la Caixa», van donar l'empenta i la solidesa necessàries perquè l'ICE de la Universitat de Girona assumís el repte d'organitzar cada dos anys aquesta trobada científica, que ha comptat amb un nucli estable d'universitaris⁵ que han vetllat per la seva qualitat, coherència i continuïtat.

5. X. Besalú, F. Carbonell, J. Perera, M. Siguan i M. R. Terradellas.

El simposi ha comptat des de sempre amb la complicitat i la participació de les universitats catalanes, del professorat de totes les etapes del sistema educatiu (des de l'educació infantil a l'educació d'adults), dels professionals del camp social i del lleure i de l'Administració educativa. Això ha fet que les tres-centes places disponibles s'hagin omplert sempre i que els debats hagin fet realitat un diàleg a moltes bandes.

En termes generals, els temes proposats i tractats han volgut posar damunt la taula el batec de l'actualitat, els dilemes més punyents i controvertits, les preocupacions del professorat, les necessitats del sistema. I això s'ha traduït en unes ponències sòlides i rigoroses, en unes experiències escollides conscientment per il·lustrar des de la pràctica els camins proposats, en unes taules rodones que han donat veu als que normalment no la poden fer sentir i en unes comunicacions que han enriquit des de tots els punts de vista les previsions dels organitzadors.

Hi ha hagut la voluntat també d'incidir en les polítiques educatives, en uns temps en què gairebé tot estava per fer en aquest camp i en què l'Administració educativa maldava per trobar un discurs ben fonamentat i un pla i unes estratègies que afrontessin les dificultats amb decisió, eficàcia i equitat. Amb tota la modèstia que fa al cas, creiem que, en aquest objectiu, el simposi de Girona també n'ha sortit ben parat.

El simposi, com és fàcil de deduir de la seva curta història, ha apostat per una línia ben definida: la de l'educació inclusiva, amb totes les seves conseqüències; la d'una educació que vetlli tant per l'eficàcia (l'acompliment dels objectius compromesos) com per la justícia (l'encàrrec de corregir les desigualtats de partida per tal de garantir unes competències bàsiques per a tot l'alumnat i d'optimitzar al màxim les capacitats i habilitats de tots i cadascun dels alumnes); la d'una educació que mantingui viu l'objectiu d'igualtat i incorpori, alhora, el reconeixement i les aportacions de la diversitat; la d'una escola compromesa amb el país real i disposada a contribuir, des de l'educació, a fer un país més lliure i més de bon viure per a tots els seus ciutadans; la d'una escola convençuda del seu paper i oberta a l'entorn i a la col·laboració no solament amb els pares i mares dels alumnes, sinó també amb el municipi i els diversos serveis i entitats que conformen una comunitat.

BIBLIOGRAFIA

- AZNAR, S.; BUESA, M. S.; TERRADELLAS, M. R. [coord.]. *Primer Simposi: Llengua, Educació i Immigració*. Girona: Universitat de Girona, 1998.
- AZNAR, S.; TERRADELLAS, M. R. [coord.]. *Segon Simposi: Llengua, Educació i Immigració. Incorporació tardana de l'alumnat estranger. Comunicacions*. Girona: Universitat de Girona, 1999.

- BESALÚ, X.; VILA, I. *La buena educación: Libertad e igualdad en la escuela del siglo XXI*. Madrid: Los Libros de la Catarata, 2007.
- CARBONELL, F. *Immigrants estrangers a l'escola: Desigualtat social i diversitat cultural en l'educació*. Barcelona: Alta Fulla, 1997.
- *Educar en temps d'incertesa: Equitat i interculturalitat a l'escola*. Palma: Lleonard Muntaner, 2004.
- CARBONELL, J.; SIMÓ, N.; TORT, A. *Magribins a les aules: El model de Vic a debat*. Vic: Eumo, 2002.
- COELHO, E. *Ensenyar i aprendre en escoles multiculturals: Una aproximació integrada*. Barcelona: Horsori: Universitat de Barcelona. Institut de Ciències de l'Educació, 2005.
- CRAHAY, M. *L'école peut-elle être juste et efficace? De l'égalité des chances à l'égalité des acquis*. Brussel·les: De Boeck Université, 2000.
- ELBOJ, C.; PUIGDELLÍVOL, I.; SOLER, M.; VALLS, R. *Comunidades de aprendizaje: Transformar la educación*. Barcelona: Graó, 2002.
- ESSOMBA, M. A. [coord.]. *Sanduk: Guia per a la formació dels educadors i les educadores en interculturalitat i immigració*. Barcelona: Secretaria General de Joventut.
- FULLANA, J.; BESALÚ, X.; VILÀ, M. *Alumnes d'origen africà a l'escola*. Girona: CCG, 2003.
- INSTITUT DE CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ JOSEP PALLACH [ed.]. *El tractament de la diversitat: qüestions organitzatives. Quart Simposi: Llengua, Educació i Immigració*. Girona: Documenta Universitaria, 2004.
- *Nowvinguts, fins quan? La incorporació de l'alumnat estranger nowvingut al currículum ordinari*. Girona: Documenta Universitaria, 2008.
- MIQUEL, L. *Modelo de programación de cursos de lengua oral para inmigradas no alfabetizadas*. Girona: GRAMC, 1998.
- PALAUDÀRIAS, J. M.; SERRA, C. [ed.]. *La migración extranjera en España: Balance y perspectivas*. Girona: CCG, 2007.
- SERRA, C. *Diversitat, racisme i violència: Conflictes a l'educació secundària*. Vic: Eumo, 2006.
- SIGUAN, M. [coord.]. *La escuela y la migración en la Europa de los 90. XV Seminario sobre «Educación y Lenguas»*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Institut de Ciències de l'Educació: Horsori, 1992.
- *La escuela y los inmigrantes*. Barcelona: Paidós, 1998.
- TREPPE, C. *Aprender también quiere decir levantar puentes. Niños y madres turcos de camino hacia el pupitre*. Girona: GRAMC, 1997.
- VILA, I. *Familia, escuela y comunidad*. Barcelona: Horsori, 1998.
- AZNAR, S. [coord.]. *Tercer Simposi: Llengua, Educació i Immigració. Integració Socio-cultural i Comunitat Educativa. Comunicacions*. Girona: Universitat de Girona, 2002.
- SIQUÉS, C.; ROIG, T. *Llengua, escola i immigració: Un debat obert*. Barcelona: Graó, 2006.